

ความสำคัญของปัญหา

อาคารในสมัยรัชกาลที่ 5 นับเป็นสถาปัตยกรรมที่มีมนต์เสน่ห์อย่างหนึ่งที่น่าสนใจถึงการรับอิทธิพลจากตะวันตกเข้ามาในประเทศไทยอย่างเต็มรูปแบบที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน สภาพความเป็นอยู่ทางสังคม วัฒนธรรม การบริหาร ปกครองบ้านเมือง ล้วนโน้มเอียงไปทางตะวันตกมากขึ้น การเปิดรับเอาอารยธรรมอีกซีกโลกหนึ่ง เพื่อนำประเทศไปสู่ความเจริญที่ทัดเทียมสังคมโลก จึงเป็นพระราชประสงค์หลักประการหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในช่วงปี พ.ศ. 2531-2539 ซึ่งเป็นช่วงที่เศรษฐกิจกำลังเจริญรุ่งเรืองนำยุคหนึ่งของประเทศไทยได้ส่งผลกระทบต่อสถานภาพโบราณหลายหลัง ความต้องการในการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ได้ขยายขอบเขต อย่างไม่มีที่สิ้นสุด โบราณสถานใจกลางเมืองที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนได้ถูกรื้อทำลายลงอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาที่ดินผืนนั้นเป็นอาคารสูง เช่น อาคารบ้านเรือนบริเวณถนนสาทร ที่ยังคงเหลือเพียงแค่ภาพถ่าย ในขณะที่โบราณสถานบางแห่งได้รับการซ่อมแซมปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการใช้งานใหม่จนแทบไม่เหลือเค้าโครงเดิม หรือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนั้นไม่สามารถใช้ประโยชน์จากโบราณสถานอย่างเต็มที่ตามที่ตั้งใจไว้ ดังที่ประสบกับอาคารที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 หลายหลัง ในขณะที่ยังมีอาคารอีกหลายหลัง มีสภาพชำรุดทรุดโทรมขาดการดูแลรักษาที่ดีโดยที่ยังไม่มีหน่วยงานใดเข้าไปดำเนินการบูรณะฟื้นฟู หรือกำลังอยู่ในระหว่างการทำแผนและรองบประมาณดำเนินการ

อย่างไรก็ดีการพัฒนาและอนุรักษ์โบราณสถานในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ผ่านมานั้นมักมีความขัดแย้งกันอยู่เสมอระหว่างกลุ่มที่ต้องการอนุรักษ์โบราณสถานไว้ทั้งหมดกับกลุ่มที่ต้องการพัฒนาการใช้งานในโบราณสถานให้มากขึ้นกว่าเดิม ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของความเหมาะสมในการเลือกใช้แนวทางสำหรับการอนุรักษ์และพัฒนาควบคู่กันไป ซึ่งที่ผ่านมานั้นจะใช้แนวทางเฉพาะการอนุรักษ์แต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งในความเป็นจริงแล้วอาคารแต่ละหลังหรือแต่ละประเภทนั้นมีคุณค่าและความสำคัญที่แตกต่างกัน ดังนั้นแนวทางและวิธีปฏิบัติจึงควรที่จะมีหลายแนวทางตามความเหมาะสมของแต่ละอาคาร

ศาลกสถาน หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าโรงภาษีร้อยชักสามหรือโรงภาษีเก่า นับเป็นอาคารกรณีศึกษาที่น่าสนใจอาคารหนึ่ง ปัจจุบันเป็นที่ทำการและที่พักของสถานีตำรวจดับเพลิงบางรักและตำรวจน้ำ ที่กำลังเป็นข้อพิพาทในหลายประเด็น อาทิ การเปลี่ยนแปลงการใช้งานอาคารเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด แนวทางการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในอาคาร รวมถึงการพัฒนาพื้นที่และสภาพแวดล้อมโดยรอบภายในโครงการ แนวทางการพัฒนา การลงทุนและการคัดเลือกผู้ลงทุน โดยมีกรมธนารักษ์และกระทรวงการคลังเป็นผู้พิจารณาโครงการ สำหรับประเด็นที่สนใจในการทำวิจัยนี้คือ แนวทางการปรับปรุงสถาปัตยกรรมภายในของอาคารศาลกสถานหลังนี้ในเชิงกายภาพเท่านั้น การศึกษานี้เป็นการศึกษาในเชิงลึกโดยมีกรณีศึกษาเป็นตัวอย่างในการเสนอแนะ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจโดยหัวข้อที่ทำการศึกษานี้ได้แก่ ทฤษฎีและแนวคิดในการปรับปรุงอาคาร การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอาคารที่สร้างในสมัยเดียวกันที่ผ่านมา การศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับอาคาร การสำรวจอาคารในสภาพ

ขอบเขตทางด้านข้อมูล

- ทฤษฎีและแนวคิดการปรับปรุงอาคารที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ประกอบด้วย
 - ทฤษฎีการอนุรักษ์อาคาร (Conservation)
 - ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงโบราณสถาน (Restoration)
 - ทฤษฎีการอนุรักษ์กรอบอาคาร (Façade' Retention or Facadism)
 - ทฤษฎีการต่อเติมโบราณสถาน (Addition)
- แนวทางการพิจารณาค่าโบราณสถาน
- การศึกษาแนวทางการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอาคารที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 ประกอบด้วยอาคารดังต่อไปนี้
 - พระที่นั่งวิมานเมฆ (พิพิธภัณฑ์พระที่นั่งวิมานเมฆ)
 - พระที่นั่งอภิเชษฐดุสิต (พิพิธภัณฑ์แสดงเครื่องเงิน เครื่องหัตถกรรม)
 - ตำหนักใหญ่วังบางขุนพรหม (พิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย)
 - ตำหนักปารุสกวัน (หน่วยข่าวกรองแห่งชาติ)
 - ตำหนักจิตรลดา (พิพิธภัณฑ์ตำรวจ)
 - สวนต่อเติม ท้องพระโรงวังท่าพระ (หอศิลป์มหาวิทยาลัยศิลปากร)
 - บ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศ-พุ่ม ศรีไชยันต์ (ศาลรัฐธรรมนูญ)
 - โรงทหารหน้า (กระทรวงกลาโหม)
 - โรงขาศิลปกรรม (พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหอศิลป์)
 - กรมโยธาธิการ (พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว)

นอกจากนี้แล้วยังทำการศึกษาสำรวจโบราณสถานที่มีการปรับปรุงการใช้งานใหม่ที่ประเทศฝรั่งเศส เพื่อนำมาเป็นข้อเปรียบเทียบทางด้านแนวคิดและการปฏิบัติ โดยทั้งการศึกษาในประเทศและต่างประเทศนั้นนี้มีเนื้อหาครอบคลุมดังต่อไปนี้

- แนวคิดในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการใช้งาน
- การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ใช้สอย
- การเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างวัสดุและเทคนิคการก่อสร้าง
- การออกแบบงานระบบและอุปกรณ์อาคาร
- การศึกษาอาคารศุลกสถาน โดยทำการศึกษาทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และสภาพอาคารในปัจจุบัน
- การศึกษาทางด้านข้อพิจารณาแนวทางการปรับปรุงอาคารศุลกสถานที่ผ่านมา

ขอบเขตทางการปรับปรุงสถาปัตยกรรมภายใน

- นำการเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงสถาปัตยกรรมภายในเฉพาะอาคารประธาน ซึ่งประกอบด้วย การปรับปรุงพื้นที่การใช้สอย รูปแบบและรายละเอียดที่สำคัญ

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้มีเนื้อหาที่ให้ความสำคัญทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กันไป ดังนั้นระเบียบวิธีวิจัยนี้จะประกอบด้วยขั้นตอนใหญ่ๆ ดังนี้คือ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูล การสรุปผลข้อมูลและการเสนอแนะแนวทาง ซึ่งมีรายละเอียดและขั้นตอนคือ

1. ขั้นตอนและวิธีการในการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลทฤษฎีประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

- การทบทวนทฤษฎีและแนวคิดการปรับปรุงอาคาร
- การทบทวนเอกสาร ที่เกี่ยวข้องกับศุลกสถานทั้งเอกสารขั้นต้นและเอกสารชั้นรอง ได้แก่ เอกสาร

ประวัติศุลกสถาน เอกสารสถาปัตยกรรมตะวันตกที่ส่งอิทธิพลมาถึงอาคารหลังนี้ ภาพถ่ายอาคารและบุคคลในอดีต แผนที่เก่าตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน แบบแปลนรังวัดและการสำรวจในอดีต เอกสารแนวทางการปรับปรุงอาคารหลังนี้ เอกสารกฎหมาย ข้อกำหนดในการปรับปรุงอาคารรายงานการประชุม เอกสารสิทธิสำเนาโฉนดที่ดิน เป็นต้น

การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

- การสัมภาษณ์ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงอาคารที่ผ่านมา ได้แก่ สถาปนิกและสถาปนิกภายในกรม

ศิลปากร นักวิชาการทางด้าน การปรับปรุงอาคาร เจ้าของหรือผู้ใช้อาคาร

- บันทึกภาพถ่าย และภาพเขียนประกอบการศึกษา
- สำรวจรังวัดและบันทึกสภาพอาคารโดยละเอียด

2. ขั้นตอนและวิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งหัวข้อของการวิเคราะห์ ได้ดังนี้

- การวิเคราะห์ทางด้านทฤษฎีและแนวคิดการปรับปรุงอาคาร
- การวิเคราะห์ถึงข้อดี-ข้อเสีย จากการปรับปรุงอาคารที่ผ่านมา
- การวิเคราะห์ถึงแนวทางการปรับปรุงอาคารศุลกสถานโดยหน่วยงานต่างๆ
- สรุปผลการวิเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางในการเสนอแนะปรับปรุงอาคารศุลกสถาน

3. ขั้นตอนการสังเคราะห์ข้อมูล

- การกำหนดประโยชน์ใช้สอยในอาคารเหล่านี้
- เลือกแนวที่เหมาะสมกับอาคารหลังนี้

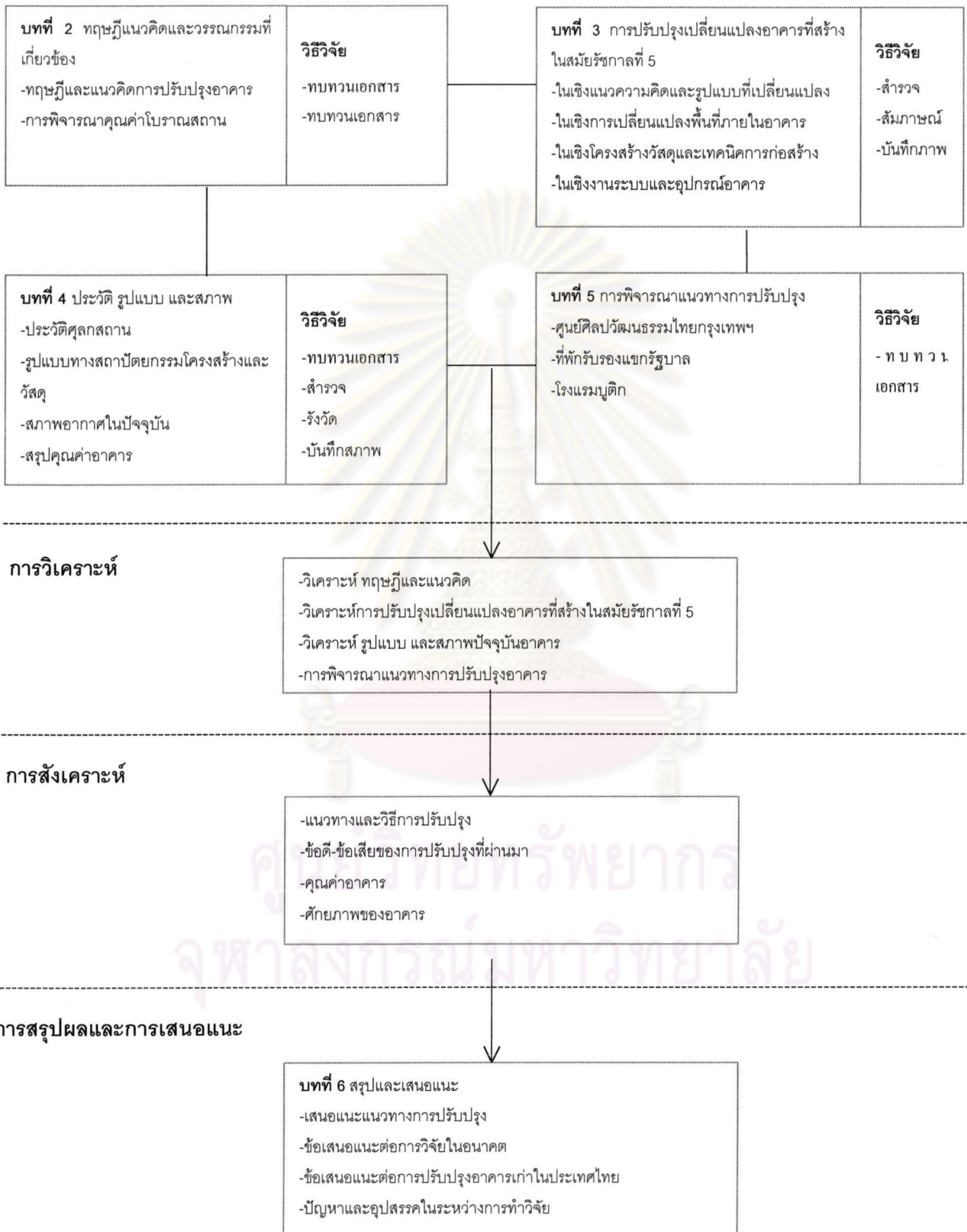
4. ขั้นตอนการสรุปผลและเสนอแนะ

- สรุปผลการศึกษาในด้านต่างๆ ได้แก่ การสรุปทฤษฎีและแนวคิด การสรุปข้อดี-ข้อเสีย สำหรับอาคารที่ได้รับการปรับปรุงที่ผ่านมา การสรุปถึงแนวทางการเปลี่ยนแปลงการใช้งานที่เหมาะสม และสรุปผลของสมมุติฐานการวิจัย

- เสนอแนะแนวทางการปรับปรุงอาคารศุลกสถานที่เหมาะสม เสนอแนะการวิจัยทางการอนุรักษ์และปรับปรุงในอนาคต ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการวิจัย

- เสนอแนะแนวทางปรับปรุงด้วยทางออกแบบสถาปัตยกรรมภายใน

แผนผังแสดงระเบียบวิธีวิจัย

ประโยชน์คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการตัดสินใจในการปรับปรุงอาคารศาลกสถานแห่งนี้ ทางด้านการอนุรักษ์กายภาพ
2. เพื่อเป็นเอกสารทางวิชาการที่ผู้สนใจทั่วไปสามารถใช้อ้างอิง และทำการศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้
3. เพื่อนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดแนวทางการพัฒนาโบราณสถานหลังอื่นๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน

ข้อตกลงเบื้องต้น

ในการศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดอย่างหลายประการที่ทำให้ไม่สามารถเก็บข้อมูลได้ครบ ตามที่กำหนดไว้และไม่อยู่ในขอบเขตของการศึกษาวิจัยได้แก่

1. อาคารบางหลังไม่สามารถทำการสำรวจ และบันทึกภาพได้เนื่องจากเป็นสถานที่ราชการที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของประเทศ
2. เจ้าของโครงการไม่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการโดยอ้างว่ากำลังอยู่ในระหว่างการศึกษาถึงคุณสมบัติของผู้ลงทุน
3. ความแข็งแรงทางโครงสร้างวิศวกรรม
4. งบประมาณและค่าใช้จ่ายในการลงทุน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย